

GYVIEJI ARCHYVAI

Apie Laisvės kovos žarijas, iš kurių įkurta Kovo 11-osios ugnis

„Lietuvos Laisvės kovos sąjūdis iki paskutinės išlaisvinimo kovos veikia slapta, karo padėtyje (...). Tie paslaptiniai istorijos lapai, kuriuose yra įrašyti kiekvieno partizano nuveikti darbai, nueitas nepaprastai sunkus laisvės kovos kelias, legalų gyvenimą gyvenančiam žmogui dažnai net neįsivaizduojami ir neįtikėtini išgyvenimai – jie bemaž be išimties pabaigoje užantspauduojami to paties partizano krauju ir gyvybe – yra nusinešami amžinybėn, iš kurios jie niekuomet nebus visiškai visi sugražinti ir niekieno nebus išskaityti tokie, kokie jie iš tikrųjų buvo...“, – rašė Pietų Lietuvos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Kaip visuomenė, jau ilgokai gyvename kasdienybės ir politikos rutinoje, kurioje, žinoma, šiandienos iššūkių pakanka. Bet valstybei svarbios datos kasmet vėl paskatina atsižvelgti ir įvertinti, ar senoji, ir ypač jaunoji, karta žino apie juodžiausios tamos mūsų istorijos laikmetį, kurio įvykiai tapo teisiniu pagrindu Nepriklausomybės atkūrimui 1990 metų Kovo 11-ąją. Žinoma, kalbama čia apie dar nepakankamai suvokiamą, vertinamą ir pripažįstamą mūsų pačių pokario pasipriešinimo judėjimo fenomeną. Daugelis partizanų žuvo, kiti mirė, neatlaikę žiaurių kankinimų, šaltinio, bado ar alinamo darbo lageriuose ir kalėjimuose. Atėjūnai, norėdami palaužti lietuvių tautos pasipriešinimą ginklu, parodė protu nesuvokiamą savo barbariškumą. Partizanai būdavo kankinami neįsivaizduojamais būdais: deginami padai, po nagais veriamos adatos, nulupami nagai, tempiami ir laužomi sąnariai, žalojami lyties organai, lupama oda, daužoma, kol neįtekdavo sąmonės. Po žiaurių egzekucijų sugrįžo nedaugelis, o ir sugrįžę kai kurie nenorėjo niekam atskleisti savo praeities ir kančių. Taip ir išėjo Anapilin, išsinešdami savo skaudžias patirtis. Bet partizanų įžiebta pasipriešinimo okupacijai ugnis neužgeso, giliai ruseno daugybę metų, kol įdegė 1990 metų Kovo 11-osios liepsną.

Partizanas Juozas Jakavonis-Tigras po kankinimų, bado, šalčio ir alinamo darbo kalėjimuose ir lageriuose sugrįžo iš ten, iš kur dauguma negrįžo. Pats didžiausias jo noras sugrįžus buvo, kad apie okupantų barbariškumą sužinotų ne tik Lietuvos žmonės,

bet ir visas pasaulis.

Nors nuo tų įvykių praėjo daugybę metų, tačiau Tigras, perskaitęs Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro išleistą Merkio rinktinės štabo 1945-1946 metų dienoraštį – unikalų partizanų laisvės kovų dokumentą, kurį rašė garsus Džūkijos partizanų vadas A. Ramanauskas-Vanagas – mintimis vėl sugrįžo į tuos baisius laikus, prisimindamas patirtus baisius išgyvenimus.

Štabo dienoraštis pradėtas rašyti vykdant Dainavos krašto partizanų vienytojo, Džūkų grupės vado plk. ltn. Juozo Vitkaus-Kazimieraičio 1945 m. gegužės 7 dienos įsakymą, kuriame nurodoma: „Kuopų ir batalionų vadai veda operacijų ir veiksmų dienoraštį, kuriame kiek galima suglaustai, bet pakankamai pilnai ir teisingai aprašomi visi partizaniniai veiksmai. Dienoraščio tikslas: palikti teisingą kovų dėl laisvės vaizdą kaip medžiagą istorijai ir pagelbėti vėliau surasti tuos tyliuosius, mažai kam žinomus didvyrius.“

Šio unikalios leidinio sudarytojas – istorikas, Varėnos rajono savivaldybės meras Algis Kašėta – parašė įžangą, parašė tekstą, kuris vietomis buvo sunkiai įskaitomas, iššifravo partizanų slapyvardžius, jų gimimo ir žuvimo datas bei vietą, A. Ramausko -Vanago dienoraštį papildė nuotraukomis bei iliustracijomis.

Šiame dienoraštyje mane labiausiai sujaudino Vanago aprašyta krata, atlikta mano senelių Juliaus ir Karolinos Jakavonių sodyboje Kasčiūnų kaime, kur dabar yra atkurta Pietų partizanų vadų J. Vitkaus – Kazimieraičio ir A. Ramausko – Vanago vadavietė.

Apie tą kratą buvau daugybę kartų girdėjęs iš tėvo partizano Tigro ir ryšininkų, savo tetų Onutės ir Vladislavos, bet, perskaičius Merkio rinktinės štabo dienoraštį, į tuos įvykius pažvelgiau naujai. Itin jautriai Vanagas aprašė, kaip jie jautėsi būdami po žeme ir nieko negalėdami pakeisti, jų likimas buvo atiduotas Dievo valiai.

„1947 m. vasara. Šiandien ypatingesnė diena, nes rusai čia pat. Girdėjosi štai prieš 40 min. jų žingsniai – taip arti jie buvo. Dabar jie vėl artinasi. Šiuo metu yra 14.00 val. Tokių valandų nedaug žmogaus amžiuje. Šiuo metu sprendžiama... gyventi ar mirti. Ir tai tuomet, kai žmogus jaunas, pilnas energijos, kūrybos, pasiaukojimo nenuilstamai dirbti mielos Lietuvos laimingesnei ateičiai. Mano, Kazimieraičio ir Strazdo gyvybės Dievo rankose. Jis jas mums yra suteikęs, jas turi teisę atimti, jeigu jau atėjo laikas. Šios minutės yra ilgos ir keistos. Tuomet, kai žmogus esi visiškai sveikas, puikiai protauji ir šaltai svarstai, kas bus už kelių ar keliolikos minučių. Mintys šiuo metu su malda skrenda pas Aukščiausiąjį, kaip ir visuomet mūsų pavojų pilname gyvenime. Dieve, Tavo šventa valia teesie kaip Dangujų taip ir ant žemės. Atleisk mums už visa tai, kuo esame Tavo šventą valią užrūstinę. Štai ir vėl pasigirdo bildesys, bet greit nutilo. Šiuo metu jau 14.13 val. Paprastai tokie išgyvenimai ilgainiui išdyla, nublunka, bet jie susikaupus ir po ilgo laiko tarpo galimi vaizduotėje atkurti. Todėl aš ir bandau šį išgyvenimą fiksuoti taip, kaip jis iš tikro yra.“

Ir koks žmogaus menkutis gyvenimas. Jis trapesnis už

stiklą, ir visa kita. Kai tiek paskutinėmis dienomis kurta, ištisos valandomis po 17 val. ir daugiau. O štai šią minutę visas gali subyrėti ir tekti už keletos valandų jau gulėti išniekintam gatvėje bolševikų pajuokai. Ši mūsų šventa kova turi baigtis pergale, nes mes kovojame už tikrą laisvę, šventą per amžiais lietuvių mylėtą tikėjimą.

Šiuo metu jau 14.19 val. Sunkiausia, kai esi tokioje padėtyje, kada nebegali sekti prieš ir užkluptam nėra nė mažiausios vilties išsigelbėti. Tokia yra ir mūsų trijų šiuo metu padėtis. Tuo ji ir ypač įdomi, drauge ir žiauri. Tokių momentų man teko jau ne vienas išgyventi. Panašūs šiam buvo jau trys, o kiti tokiose apylostose, kad buvo galimybė gintis ir užkluptam dar kovoti ir gelbėtis. Šiuo metu negali spėti, koks priešas skaičius, nors jis čia už keletos metų. Šiuo metu toliausiai už 20–15 metrų. Šiuo metu pas mus tykla. Girdisi vien mano plunksnos čeržėjimas. Pradžia šio pavojaus buvo staigi ir prasidėjo 13.05 val. Pavojus tebesitęsė ir dabar, tik jis atrodo padidėjęs, nes tai girdisi iš reiškinų. Galima neperdėjus šitai išsireikšti: „Mūs čia ieško ir mes čia!“

K[azimieraičiui] buvo pirta visiškai gesinti šviesą, nes tuoj pristigs oro. Aš šviesą žymiai sumažinau, bet dar palikau, nes tikiu, kad laike 2 valandų likimas bus išspręstas vienon ar kiton pusėn. Tiesa, šviesa pamažu ima blėsti. Dabar 14.29 val. Įkyriausias laukimo laikas. Tokiu atveju, kada mirties šešėlis jau bemaž dengia žmogų, mintys vis vien kaip laisvas aras plasnoja. Kazimieraitis klausia, ar nesigirdėjo naujų ženklų. Aš atsakiau, kad tuo tarpu ne. Dabar 14.33 val. Ir kas įdomiausia, kad tokiu atveju, kada mirties šešėlis jau bemaž dengia žmogų, mintys vis vien kaip laisvas aras plasnoja. Jos dabar ten, kur man brangu. Tose mintyse dar aiškesnės, dar mitresnės. Ir tikrai, jeigu mokėčiau gerai valdyti plunksną, gražiai ir daug paraščiau, bet, deja, to negaliu išlieti po šia plunksna, kas manyje jaučiasi. Viena bloga ir tai, kad ne visa gali rašyti, nes gal už kelių minučių šias eilutes prie mano lavono skaitys priešas.

Bolševike, Tu gali savo jėga mus silpnus tuoj pat sunaikinti, bet neišplėsi tėvų žemės, šv. Lietuvos žemelės. Ji mus priglaus ir mes būsim laimingi. Bet jau 14.39 val. Gal Dievas kaip iki šiol, taip ir dabar panorės, kad mes dar kovotume ir dirbtume už jo mokslą, už mielą bočių žemės laisvę. Gal

tuo dar daugiau įkvėps jėgų ir energijos nenuilstamai pernešti sunkiausias valandas. Gal jūs, kraugeriai, mūs ir neberasit ir po keletos valandų vėl galėsite lengviau atsikvėpti ir dar šiandien vykti žygin, kuris prieš kelias dienas užplanuotas. Man atrodo, kad tik tokiais aštriomis gyvenimo valandomis žmogus begali suprasti gyvenimo esmę ir prasmę.... Ir gal aš esu laimingiausias žmogus, kad išgyvenu šias valandas, kad jau už kelių savaičių sueis metai, kaip šiuo gyvenimu gyvenu.

Gal, jei išliksiu iš visų šių gyvenimo audrų, būsiu kūrybinis ir nepraleisiu tuščiomis dienų. Gal mano gyvenimas, jei ne šis, būtų tapęs beprasmiu, tuščiu ir šis pasirinktas kelias yra teisus. Šiuo metu taip lengva ant širdies ir rami sąžinė, nes ta kova, kurioje aš visiškai esu pasišventęs ir atsidavęs iki paskutinio kraujo lašo, yra šventa. Visos mano kančios, kurios gal čia pat ar kurios dar ateityje mane šioj kovoje pasitiks, visas mano triūsas ir darbas, kurį nuveikiau ar nuveiksiu savo silpnomis žmogaus jėgomis, tebūna tavo, Dieve, didesnei garbei ir žmonių gerovei. ...

Padėties kitaip pakeisti šiuo metu nebeįmanoma. Jeigu ras, – mirtis, jeigu ne, – vėl viskas tvarkoj. Tik prieš pavojaus pradžią buvo pertvarkomos bylos. Dabar tas darbas sustojo. Reikia tyliai laikytis, nes primygtinai pasikartojo pavojus, kad galim būti rasti. Šiuose namuose jau antras toks išgyvenimas. Tik tuomet, kai buvo kritiškiau, šios minutės šešėlis jau bemaž dengia žmogų, mintys vis vien kaip laisvas aras plasnoja. Jos dabar ten, kur man brangu. Tose mintyse dar aiškesnės, dar mitresnės. Ir tikrai, jeigu mokėčiau gerai valdyti plunksną, gražiai ir daug paraščiau, bet, deja, to negaliu išlieti po šia plunksna, kas manyje jaučiasi. Viena bloga ir tai, kad ne visa gali rašyti, nes gal už kelių minučių šias eilutes prie mano lavono skaitys priešas.

Merkio rinktinės štabo

DIENORAŠTIS
Vanagy

1945-1946

Merkio štabo dienoraštis

vojai, nakties žygiai, kuriuos skaitydavau aprašymuose, mane baugindavo. Šiuo metu yra taip. Kiekvienas įvykis pirmą sekundę mane perveria kaip elektros energija. Drauge tu pat įspūdzio padaro žaizda, kraujas, bet po to jau ramu ir savotiškai įdomu. Taip yra ir šiuo momentu. Pistoletas kabo 1/2 m atstu nuo manęs. Apšisprendimas jau padarytas prieš metus. Dešimtukė ir granatos taip pat čia. Gyvo manęs šiandien, o ir ateity, nepais, nebent likčiau be sąmonės.

Lygiai žinau ir net neabejoju, kad Kazimieraitis kovotų iki paskutiniųjų, nes yra šaltesnis negu kas galėtų pamanyti. Su juo seneniai buvau bemaž beviltiškoj padėty ir jį vien galima įsivaizduoti šalčiausias laikymasis išgelbėjo. Dievas ir vėl panorėjo, kad jis dirbtų toliau, gal ir šiuo metu to panorės. Padėtis tokia pat, ji man suvis įtartina. Netikėčiau, kad būtų išdavimas, bet šnipas galėjo maždaug apšnipinėti. Tą mes visi esam numatę. Tuo ir šio pavojaus dydis nesumažėja. Dabar 15.24 val. Tyla, tik šūnelis šen ar ten perbėga, bet nebelodamas... Ką rusai dabar veikia ir ką mano toliau daryti, sunku atspėti, bet virš galvų žingsnių nesigirdi. Tik viena aišku, kad pavojus dar nepraejo, nes tuoj būtų pranešta apie tai. 17.08 val. už 10 metrų aišku pašnekesys žmonių – neapsirakta, atrodo, bus, jeigu tvirtinčiau, kad rusai. Mat, čia garsas sunkiai praeina, tuo būdu ir artimi garsai nebeaiškūs. Nusprendžiame, kad rusai galėjo per šnipus nujaut mūsų laikymosi vietovę, o jeigu taip būtų, tuomet pavojus didesnis. Įtariama ir tai, kad jau 17.12 ir jau vakaras, už valandos bus sutema, o rusai dar nesitraukia. Tokį laukimą ir neaiškumą laikau labiau neigiamai veikiant žmogų negu žygis su pavojumi.... Taigi rašant ir fiksuojant padėtį įvykių akivaizdoj savaiame žmogus galvoji, kaip šios eilutės atrodys pačiam skaitant, jeigu išliksiu gyvas.

Bus daugiau

Angelė JAKAVONYTĖ

Julius ir Karolina Jakavoniai su sūnumi Juozu ir vaikaitėmis